

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
У ДІЯЛЬНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВTHE SPECIAL STRUCTURE OF THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY
IN THE ACTIVITY OF INNOVATIVE ENTERPRISES

У статті проаналізовано функціональні складники та їх роботу у структурі економічної безпеки інноваційного підприємства та розкрито їх взаємозв'язок. Розглянуто особливості функціонування складників відповідно до особливостей інноваційних підприємств.

Ключові слова: інноваційне підприємство, функціональні складники економічної безпеки, інноваційна безпека, маркетингова безпека.

В статье проанализированы функциональные составляющие и их работу в структуре экономической безопасности инновационного предприятия и раскрыта их взаимосвязь. Рассмотрены особенности функционирования составляющих в соот-

ветствии с особенностями инновационных предприятий.

Ключевые слова: инновационное предприятие, функциональные составляющие экономической безопасности, инновационная безопасность, маркетинговая безопасность.

The article were analysed the functional components and their work in the structure of economic security of innovative enterprise, and their relationship between each other. There were considered the peculiarities of functioning components in accordance with the characteristics of innovative enterprises.

Key words: innovative enterprise, functional components of economic security, innovative security marketing security.

УДК 65.012.8

Бойко І.В.

аспірант

Університет економіки та права «КРОК»

Постановка проблеми. Інноваційність стає визначальним фактором для збереження ефективної діяльності українських підприємств в умовах конкурентної боротьби. Впровадження компаніями безперервних інновацій стає життєво важливою рисою під час ведення бізнесу через наявність та посилення дії кризових явищ, впливу глобалізаційних змін, динаміки та ступеню невизначеності майбутнього, зростання вартості ресурсів та інших чинників, що вимагають комплексного і науково обґрунтованого підходу до цього процесу. Водночас існує велика кількість небезпек та загроз (зовнішнього і внутрішнього середовища), що стримують повноцінний розвиток підприємств інноваційного сектору на теренах нашої країни. Актуальним стає впровадження ефективно діючої системи економічної безпеки підприємства (ЕБП) в роботу таких суб'єктів господарської діяльності. Для забезпечення ефективного функціонування цієї системи необхідно чітко знати її внутрішню структуру і функції кожного складника для успішного операційного менеджменту інноваційного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ведення інноваційної діяльності в роботі суб'єктів господарської діяльності та пов'язаних із цим ризиків присвячено численні роботи вітчизняних та іноземних науковців. Серед них слід виділити О.І. Захарова [1] Н.Л. Калиновську [2], С.В. Лабунську [3], Т.С. Максимову [4], Дж. Ліліджа [5] та ін. Питаннями вивчення елементів у структурі системи економічної безпеки підприємств в Україні займалися багато науковців, серед них – С.М. Лаптев [6], Н.В. Штамбург [7], А.С. Лук'янчикова [8] та ін. Віддаючи належне сучасним науковим напрацюванням та їх значному внеску у розроблення цієї проблеми, слід зазначити, що більшість науковців розглядала

елементи ЕБП відокремлено від інноваційного процесу, тому недостатньо висвітлено є їх характеристика в роботі інноваційних підприємств.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення функціональних складників та надання принципів їх функціонування і взаємозв'язку в структурі економічної безпеки інноваційних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. На даному етапі розвитку країни, під час різних змін в економічній сфері та наростаючої конкуренції в усіх сферах підприємницької діяльності наявність інновацій стає обов'язковим фактором у роботі підприємства. Якщо раніше інновації були фактором забезпечення рівнів конкурентоспроможності або економічної ефективності, то зараз інновації просто необхідні для виживання підприємства в конкурентному середовищі, тому інноваційність стає частиною економічної безпеки підприємства.

Треба визначити, що для інноваційно активних підприємств притаманні певні загрози та небезпеки, пов'язані з науково-технічними розробками, станом технологій, а також технологічним рівнем існування підприємства. Такі ризики є постійною категорією економічного розвитку інноваційних підприємств, яка складно піддається прогнозуванню через високий рівень суб'єктивності та невизначеності. Тобто інноваційний ризик – це ймовірність утрат, що виникають під час вкладення підприємською фірмою засобів у виробництво нових товарів (послуг), які, можливо, не знайдуть очікуваного попиту на ринку [2].

С. Лобунська [3] зазначає, що процеси впровадження інновацій у господарську діяльність підприємств напряму пов'язані з додатковими економічними ризиками, які призводять до зниження загального рівня показників ЕБП. З іншого

боку, відсутність інновацій у діяльності підприємства сама виступає фактором неабиякого ризику та загроз для підприємства. На думку Т.С. Максимової [4], підприємство являє собою інтегрований механізм і під час розроблення інновацій необхідне врахування всіх внутрішніх його елементів. Для того щоб не виникла диспропорція в розвитку підприємства, потрібен комплексний підхід до розроблення інновацій, визначення заходів щодо балансування відносин між підрозділами. З огляду на це, керівництво підприємства має розглядати проблему впровадження конкретних інновацій не як окрему проблему, а як процес, що стосується тією чи іншою мірою всіх елементів підприємства, тому може суттєво вплинути на його діяльність у цілому. У зв'язку із цим менеджмент компаній повинен розглядати процес впровадження інновацій у площині системи економічної безпеки підприємства.

За нинішніх умов економічного розвитку країни вітчизняні інноваційні підприємства зштовхнулися з необхідністю використання принципово нових методів забезпечення економічної безпеки за рахунок проведення єдиної політики та створення комплексної системи ЕБП.

Така система на підприємствах формується під впливом трьох чинників:

- 1) наявності нормативно-правової бази, що регулює відносини персоналу служб безпеки;
- 2) місця підприємства на ринку, його конкурентних позицій, виду діяльності (яку нішу ринку займає, вид діяльності, конкуренція);
- 3) розміру підприємства (обсяги обороту і кількість робочого персоналу).

На підставі цих чинників визначається стратегія підприємства на забезпечення своєї господарської безпеки, що зумовлює створення системи ЕБП. О.І. Захаров [1] визначає цю систему як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих внутрішніх і зовнішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки, що мають загальні цілі, матеріально-технічні ресурси, технології, форми і методи протидії реальним і потенційним небезпекам і загрозам внутрішнього і зовнішнього середовища.

Крім загальних принципів, притаманних усім складним системам, система економічної безпеки інноваційних підприємств повинна базуватися на деяких специфічних принципах:

- узгодженості загальної стратегії діяльності підприємства зі стратегією забезпечення безпеки;
- стимулювання (матеріальне і моральне заохочення забезпечення безпеки); доброзичливої атмосфери в колективі, яка буде сприяти вільному висловлюванню думок, ідей, передчуттів, фактів щодо загроз, можливостей, або змін у роботі підприємства й їх обговорення; свідомого прийняття ризикованих рішень за високої ймовірності отримання переваг у майбутньому;

- достатнього рівня фінансування (залежності від вимог до системи захисту); економічності здійснення тих чи інших заходів безпеки (витрати повинні не перевищувати збитків або втрат в разі бездіяльності);

- своєчасності отримання інформації та оперативного прийняття рішень; охоплення системою всіх рівнів підприємства і сфер діяльності; потужної інформаційної підтримки; випуску безпечної продукції (за будь-яких умов і обставин).

Дотримання всіх перерахованих принципів дасть змогу системі економічної безпеки інноваційного підприємства органічно доповнити загальну роботу інноваційного підприємства, стати невід'ємним елементом успішної діяльності, а також тривалого й ефективного ведення бізнесу.

Мета створення системи забезпечення економічної безпеки полягає в ефективному захисті життєво важливих економічних інтересів відповідного об'єкта безпеки від загроз. Забезпечення економічної безпеки – безперервний складний процес, який вимагає залучення значних сил і засобів, об'єднання та впорядкування зусиль усіх сторін, зацікавлених у його успішному перебігу. Під час створення ефективно працюючої системи економічної безпеки потрібно зважати, що вона має багато специфічних складників та підсистем, ефективна робота кожної з яких забезпечує ефективну роботу всієї системи.

Серед науковців існують різні підходи до висвітлення структури ЕБП. Зокрема, Н.В. Штамбург [7] виділяє сім її складників:

1. Фінансовий складник науковець вважає провідним і вирішальним для ефективного функціонування підприємства. До нього належать елементи, за якими оцінюється як поточний стан фінансової системи, так і дається оцінка поточного рівня забезпечення цього складника економічної безпеки, крім того, враховується оцінка ефективності запобігання можливій шкоді від негативних дій, пов'язаних з антикризовими явищами.

2. Інтелектуальний і кадровий складник визначає передусім інтелектуальний та професійний склад кадрів, який базується на охороні належного рівня безпеки й охопленні організацією системи підбору, найму, навчання й мотивації праці робітників, включаючи матеріальні та моральні стимули, престижність професії, свободу творчості, забезпечення соціальними благами.

3. Техніко-технологічний складник у цій моделі розглянуто лише з боку аналізу ринку технологій стосовно виробництва продукції аналогічного профілю певного підприємства.

4. Політико-правовий складник охоплює такі елементи організаційно-економічного спрямування і трактується як аналіз відповідних правових загроз та негативних впливів.

5. Інформаційний складник трактується як фактор для своєчасного прийняття правильного рішення з боротьби з можливими проявами кризових ситуацій.

6. Екологічний складник має гарантувати безпеку суспільству від суб'єктів господарювання, що здійснюють виробничо-комерційну діяльність.

7. Силовий складник забезпечує фізичну і моральну безпеку співробітників, гарантує безпеку майна та капіталу підприємства.

Слід зазначити, що така структура включає тільки основні елементи системи економічної безпеки і вона не відповідає вимогам сьогодення – не відображає усіх потреб сучасного підприємства. Своєю чергою, М.Р. Корчовна [9] розділяє функціональні складники за дуже схожим принципом, але розділяє між собою кадровий та інтелектуальний, де кадровий складник розглядається як кількісна характеристика, а інтелектуальний – як якісна характеристика безпеки персоналу. Такий підхід більш розширено розглядає складник, що стосується персоналу, але зменшує комплексність. Підходи цих науковців охоплюють основні функціональні складники, але абсолютно не враховують зовнішній вплив на підприємство та виключають фактор інноваційності в роботі суб'єктів господарської діяльності.

Тому інші фахівці (С.М. Лаптев [6] та ін.) розділяють складники на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх вони відносять:

- фінансовий – демонструє загальний фінансовий стан підприємства;
- кадровий – характеризує інтелектуальний та професійний склад працівників, якість використання людського капіталу, ефективність управління персоналом;
- техніко-технологічний – характеризує рівень інноваційної активності, технологічної незалежності підприємства та його відповідність сучасним світовим аналогам;
- інформаційний – характеризує ефективність інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підприємства та забезпечення захисту інформації;
- силовий – характеризує ефективність фізичної безпеки підприємства, його персоналу, фінансових та інших ресурсів;
- ресурсний – характеризує рівень забезпеченості та ефективність використання виробничих потужностей і ресурсів;
- політико-правовий – характеризує рівень дотримання чинного законодавства на підприємстві, правового забезпечення діяльності та юридичної підтримки господарських рішень, правової захищеності підприємства і його працівників.

До зовнішніх складників автори відносять:

- ринковий – характеризує місце підприємства на ринку, можливість протистояти конкурентному тиску та втримати конкурентні переваги;

- інтерфейсний – характеризує надійність взаємодії підприємства з економічними контрагентами.

Такий підхід досить повно охоплює усі сфери роботи підприємства, звертає увагу на вплив зовнішнього середовища та враховує інновації, але як частину техніко-технологічної безпеки.

Цікавим є підхід А.С. Лук'янчикової [8] до висвітлення функціональних складників економічної безпеки. Автор наводить вісім категорій, у яких групує різні підходи до розгляду функціональних складників. Як і більшість учених, дослідник вважає основним складником фінансовий, що є основою діяльності підприємства на будь-якому етапі. Автор виділяє «техніко-технологічну безпеку», яка характеризує техніко-технологічну базу підприємства. Цей складник включає інноваційно-технологічний, технологічний, виробничий, виробничо-технологічний, науково-технічний, інвестиційно-технологічний, науково-технологічний та техногенний складники безпеки. Науковець розділяє інтелектуальний складник, що втілює інтелектуальний потенціал підприємства, і кадровий, який відображає функціональну сутність цього напрямку безпеки. Складник, що характеризує діяльність щодо просування продукції та надійність взаємовідносин зі споживачами, постачальниками, посередниками, автор називає маркетинговим і об'єднує такі поняття, як ринкова, збутова, комерційна та інтерфейсна безпека. У зв'язку із загостренням екологічної проблеми окремо виділений у роботі автора екологічний складник, функцією якого є охорона навколишнього середовища. Згідно з даним підходом, юридичний складник розглядається як такий, що об'єднує політичний та правовий складники і зводить це поняття. Також автор закономірно виділяє інформаційний складник та складник силових безпеки.

Різноманіття таких підходів свідчить про розвиток новітніх наукових напрямів у сфері економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Але наведені вище структури не розкривають вплив інноваційного складника на зміни у структурі економічної безпеки у цілому та особливості взаємодії складників у структурі такого підприємства, тому доцільним є їх аналіз саме у структурі інноваційного підприємства. Слід зазначити, що структура ЕБП, її складників є індивідуальною для кожного підприємства і залежить від його сфери діяльності та особливостей структури.

Сукупність складників економічної безпеки інноваційного підприємства цікава тим, що має елементи, притаманні звичайним підприємствам, які не ведуть інноваційної діяльності, але присутність інноваційного складника видозмінює характеристику та функції елементів відповідно до інноваційної політики підприємства. Отже, кількість функціональних складників ЕБП залежить від його потреб, виду діяльності та наявних ризиків, загроз

і небезпек. Можна відзначити 11 складників економічної безпеки інноваційного підприємства, з яких вісім – основні, що повинні існувати в усіх інноваційних підприємствах, та три, які можуть виникати залежно від виду діяльності підприємства. До загальних складників можна віднести фінансовий, силовий, політико-правовий, інтелектуально-кадровий, техніко-технологічний, маркетинговий, інформаційний та інноваційний. Однак у структурі економічної безпеки ще можуть бути ресурсний, екологічний та інвестиційний складники. Характеристика кожного з них наведена в табл. 1.

Фінансова складник економічної безпеки за будь-якої структури та цілей підприємства є одним з основних складників економічної безпеки підприємства. Цей складник за своєї правильної роботи гарантує ефективність використання фінансових ресурсів, також частиною цього складника можна назвати моніторинг поточного фінансового стану.

Силову безпеку в наукових джерелах дуже часто називають фізичною, оскільки саме за допомогою її інструментів оцінюється фізична захищеність усіх ресурсів підприємства. Силовий складник, як і фінансовий, є невід'ємною частиною ЕПБ, оскільки будь-які порушення в її функціонуванні відразу відображаються на роботі всього підприємства на відміну від інших складників, помилки в яких можуть проявлятися через більш тривалий час.

Чільне місце у структурі економічної безпеки посідає політико-правовий складник, який забезпечує роботу підприємства в правовому полі. Особливістю такого складника в роботі інноваційного підприємства є те, що персонал підприємства, який є відповідальним за цей вид безпеки, повинен мати спеціальні знання у цій сфері, зокрема інтелектуального права, патентного законодавства, норм, пов'язаних із комерційною таємницею.

У структурі інноваційного підприємства до складника, який відповідає за персонал, окрім кількісної характеристики (кадрової), обов'язково додається якісна – інтелектуальна, тому принцип розгляду цих двох складників як одного цілого стає просто необхідним для інноваційного підприємства. Отже, інтелектуально-кадровий складник несе в собі забезпечення як інтелектуального потенціалу і розвитку, так і їх фізичної наявності на підприємстві.

Техніко-технологічний складник підприємства, що залучає або створює новітні технології, повинен забезпечувати не тільки ефективне використання технологічної бази підприємства, а й її невинне оновлення і модернізацію.

Дуже специфічним є ресурсний складник, пряма наявність якого в структурі економічної безпеки підприємства, може бути не обов'язковою. Цей складник забезпечує управління всіма ресурсами підприємства. За його відсутності таку функ-

Таблиця 1

Характеристика функціональних складників у структурі системи економічної безпеки інноваційних підприємств

Назва	Змістова характеристика	Об'єкт безпеки
Фінансовий складник	Здійснює забезпечення найбільш ефективного використання фінансових ресурсів	Фінансовий стан та фінансові ресурси
Політико-правовий складник	Здійснює забезпечення діяльності суб'єкта в межах правового поля з дотриманням норм чинного законодавства	Правове поле
Силовий складник	Здійснює забезпечення фізичної цілісності майна підприємства, його персоналу, фінансових та інших ресурсів	Фізичне майно, персонал
Інтелектуально-кадровий складник	Здійснює забезпечення запобігання загрозам, пов'язаним із персоналом, його інтелектуальним потенціалом та трудовими відносинами у цілому	Персонал та його інтелектуальний рівень
Техніко-технологічна безпека	Здійснює забезпечення ефективного зростання виробничої потужності підприємства	Технологічний комплекс підприємства
Ресурсний складник	Здатність забезпечити ефективне використання всіх матеріальних та нематеріальних ресурсів	Ресурси підприємства
Маркетинговий складник	Здатність забезпечити вибір правильно вибраної стратегії підприємства на ринку товарів і послуг, на якому працює підприємство	Технологічний комплекс підприємства
Інформаційний складник	Здатність здійснення ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення господарської діяльності, та збереження інформації, що становить комерційну таємницю	Інформація
Інноваційний складник	Забезпечення інноваційного процесу на всіх його етапах	Інноваційний процес
Інвестиційний складник	Забезпечення сталого надходження та ефективного використання інвестицій	Інвестиції
Екологічний складник	Здатність не завдавати підприємством шкоди навколишньому середовищу	Навколишнє середовище

Джерело: складено автором на основі [6-8]

цію на себе беруть інші складники, але кожен за своїм напрямом. Диференціація ресурсного складника в окремий напрям для управління ресурсною безпекою залежить повністю від розмірів, потреб та цілей економічної безпеки підприємства.

Екологічний складник також є не обов'язковим у структурі безпеки підприємства залежно від сфери його діяльності. Особливістю його є те, що небезпеки, пов'язані із цим напрямом, впливають на підприємство опосередковано на відміну від інших видів загроз. Під час розгляду цього складника саме підприємство є джерелом загрози для зовнішнього середовища.

Інноваційний складник до останнього часу не розглядався як обов'язковий складник ЕБП, але за нинішніх економічних умов його відсутність у структурі економічної безпеки є загрозою для роботи суб'єкту підприємницької діяльності. Т.С. Максимова, О.В. Філімонова, К.В. Лиштван під інноваційною безпекою підприємства розуміють послідовну, заплановану, цілеспрямовану, комплексну діяльність підприємства щодо зміни кожного з елементів бізнесу певного підприємства, викликану попитом, зумовлену науково-технічним прогресом і спрямовану на діючу організаційну структуру, технологічні процеси, стиль і методи управління, продукцією, що випускається, джерела сировини й матеріалів, ринки збуту, документообіг та ін. [4]. Оскільки поява інноваційного процесу в структурі впливає на всю роботу підприємства і в деяких випадках – на стратегію підприємства, інноваційний складник стає тією ланкою, яка об'єднує всі інші складники і стає локомотивом для всієї системи економічної

безпеки, котрий визначає напрям усіх інших складників. Своєю чергою, розглядаючи інноваційний складник як об'єднуючий усі внутрішні складники, на нього, з іншого боку, впливає зовнішній фактор, представлений маркетинговим складником (рис. 1).

Маркетинговий складник у більшості наукових праць або взагалі не виділений [7; 9], або розглядається з погляду інтерфейсної і ринкової безпеки [6]. Тобто маркетинговий складник безпосередньо формує інноваційну політику суб'єкту підприємницької діяльності через забезпечення правильного вибору стратегії підприємства на ринку.

Інформаційний складник, який є інструментом інформаційно-аналітичного забезпечення підприємства та збереження інформації, впливає опосередковано на інноваційну стратегію підприємства через прямиий вплив на маркетинговий складник.

Інвестиційний складник може розглядатися окремо від фінансового, коли існує суттєвий вплив зовнішнього фінансування на підприємство. Інвестиційна безпека підприємства – це такий стан підприємства як суб'єкта інвестиційної діяльності, за якого довгострокові економічні інтереси підприємства є узгодженими з впливом суб'єктів зовнішнього середовища. За такого узгодженого стану за умови виникнення загроз підприємство в довгостроковому періоді не переходить у кризовий стан, який загрожує великомасштабними збитками, втратою конкурентоспроможності, порушенням нормального режиму господарської діяльності [10].

Тому можна визначити, що під час ведення інноваційної діяльності підприємством інновацій-

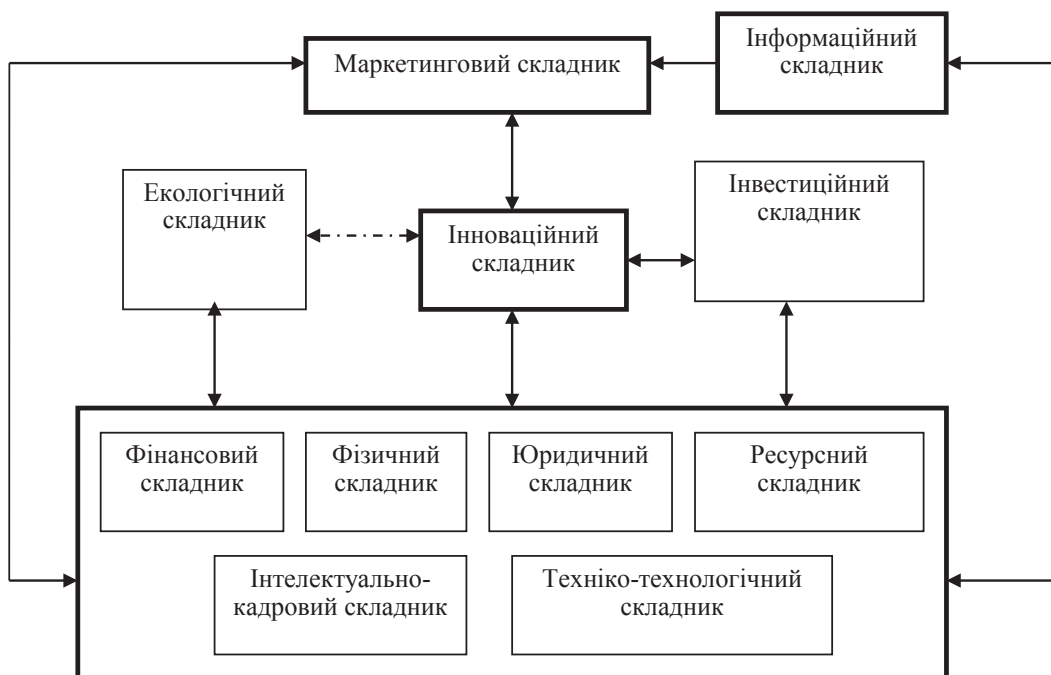

Рис. 1. Взаємозв'язок інноваційного складника з іншими складниками економічної безпеки інноваційного підприємства

Джерело: сформульовано автором на основі [6; 7; 9; 10]

ний складник стає об'єднавчою підсистемою, яка скеровує напрями діяльності всіх інших функціональних складових ЕБП. У таких системах також збільшується вплив маркетингового та інформаційного складників через ще більший вплив зовнішніх чинників, які активуються через вибір стратегії інноваційного розвитку. Саме на основі надійного інформаційного ресурсу та правильно вибраної маркетингової стратегії інновація стає тим важелем, який не тільки забезпечує економічну безпеку підприємства, а й може вивести підприємство на новий рівень конкурентоспроможності.

Також функціонування будь-якої системи забезпечення економічної безпеки підпорядковане дотриманню одних і тих же принципів, які являють собою основні правила функціонування як кожного елементу цієї системи, так і всієї системи у цілому. Ці принципи такі:

- дотримання документально зафіксованих, а також, якщо це необхідно, то й неписаних норм і правил організації та функціонування системи;

- дотримання балансу інтересів даного об'єкта економічної безпеки та інших взаємодіючих із ним об'єктів економічної безпеки, наприклад суспільства і держави;

- дотримання пріоритетності у протидії загрозам економічної безпеки даного об'єкта економічної безпеки;

- об'єднання всіх необхідних сил і засобів для захисту економічної безпеки даного об'єкта економічної безпеки;

- поєднання централізованого та децентралізованого управління силами і засобами забезпечення економічної безпеки і контролю над їх застосуванням;

- взаємодія системи забезпечення економічної безпеки даного та інших об'єктів економічної безпеки, що особливо важливо, коли цим системам доводиться протистояти одним і тим же або аналогічним загрозам;

- комплексність застосування різномірних елементів для протидії загрозам економічної безпеки даного об'єкта, наприклад фінансових, інформаційних, правових, інноваційних, інвестиційних та ін.

Таким чином, дотримання всіх цих принципів у роботі окремих елементів сприяє більш раціональному використанню сил і засобів, наявних в системі для захисту економічної безпеки, для більш швидкої і повної ліквідації або нейтралізації загроз цим інтересам. Навпаки, недотримання цих

принципів навіть в одному з елементів може призвести до зниження ефективності роботи системи і внаслідок цього до її деградації і розвалу.

Висновки з проведеного дослідження.

Визначено загальні елементи системи економічної безпеки та виокремлені специфічні елементи, притаманні інноваційним підприємствам. Дано характеристику елементів та принципів, на яких вони базуються, у структурі системи економічної безпеки в діяльності інноваційного підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Захаров О.І. Побудова комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Вчені записки Університету «Крок». 2008. Вип. 18. Т. 4. С. 50-58.

2. Калиновська Н.Л., Григор'єв О.Ю. Ризики інноваційної діяльності підприємств. Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури. Л., 2011. С. 272-273.

3. Лабунська С.В. Методологічні засади управління витратами інноваційної діяльності підприємства: аспекти економічної безпеки. Харків, 2015. 642 с.

4. Формування інноваційної політики підприємства / Т.С. Максимова О.В. Філімонова, К.В. Лиштван. Економічний вісник Донбасу. 2010. № 2(20). С. 181-183.

5. Is innovation the future of quality management?: Searching for signs of quality and innovation management merging / J. Lilja, D. Hansen, J. Fredrikson, D. Richardsson. International Journal of Quality and Service Sciences. 2017. Vol. 9. Issue ¼. P. 232-240.

6. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств: монографія / С.М. Лаптев, В.Г. Алькема, В.С. Сідак, М.І. Копитко; за ред. М.І. Копитко. К.: Університет економіки та права «КРОК», 2017. 508 с.

7. Штамбург Н.В. Складові економічної безпеки підприємства. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2011. № 1. С. 4.

8. Лук'янчикова А.С. Функціональні складові економічної безпеки підприємства. Інформаційна та економічна безпека (INFECO-2016): матеріали III Міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 28-30 квітня 2016 р.). К.: УБС НБУ, 2016. С. 73-76.

9. Корчовна М.Р. Функціональні складові економічної безпеки підприємства. Мир інновацій. 2015. С. 51.

10. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи: монографія / О.А. Кириченко, М.П. Денисенко, В.С. Сідак та ін.; заг. ред. О.А. Кириченко. К.: ІМБ Університету «КРОК», 2010. 412 с.